

Dk. Jeffrey Hudon, Akiolojia ya Kibiblia, Kipindi cha 5, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 1

© 2024 Jeffrey Hudon na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon na mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 5, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 1.

Maeneo na matukio ya akiolojia ambayo yamethibitishwa kielimu hayatokei katika ombwe.

Ili kuelewa akiolojia, tunahitaji kuelewa ardhi na muktadha wa kijiografia. Kwa hivyo, tutachukua muda na kuangalia muktadha wa kijiografia wa akiolojia, ambayo ni nchi ya Biblia. Bila shaka, ni picha nzuri ya Yerusalemu kutoka Mlima wa Mizeituni, mandhari au mandhari ya kawaida sana hapo.

Nchi ya Biblia ni kitu ambacho ni karibu na cha thamani kwa waumini duniani kote, lakini ni muhimu hasa ikiwa wewe ni Myahudi. Na historia kidogo ya kisasa hapa, mawimbi ya uhamiaji wa Kiyahudi, Olim waliokuja na kumfanya Aliyah aje katika nchi hiyo mwishoni mwa karne ya 19 na 20, walitoka tena, kutoka Ulaya, kutoka Mashariki ya Kati, kutoka Afrika. Mojawapo ya mambo ya kwanza ambayo Wasabra, Wayahudi ambao bado waliishi katika Nchi Takatifu, walizaliwa katika Nchi Takatifu, walifanya ni kwamba wangewapeleka kwenye safari.

Na safari hizi ziliitwa Yediat Haaretz, au ujuzi wa ardhi. Ilifanikiwa sana kwa sababu iliunda uhusiano mkubwa sana kati ya watu na ardhi yao mpya, kwa sababu walikuwa wakirudi nyumbani kihalisi. Na kwa hivyo, kwa Waisraeli, angalau, tena, Wayahudi kabla ya taifa la Israeli kuanzishwa, na sasa Waisraeli, uhusiano na ardhi ni muhimu sana.

Na hapa una baadhi ya nyenzo hizo zilizotumiwa na Shirika la Kiyahudi na, baadaye, serikali ya Israeli kuwaingiza wahamiaji wa hivi karibuni katika nchi hiyo. Sasa, kulikuwa na wasomi fulani na walimu fulani ambao walikuwa muhimu katika kuwasaidia sio Wayahudi na wahamiaji pekee bali pia, katika ngazi ya kitaaluma, utafiti wa nchi hiyo. Na kuonyesha baadhi ya hawa walio juu kulia ni Michael Aviona, ambaye alisoma na kwa kweli alipata Shahada yake ya Uzamivu (PhD) nchini Uingereza, lakini alikuwa msomi wa ajabu wa kipindi cha kitamaduni, kipindi cha Kigiriki na Kirumi, kipindi cha Byzantine, na pia mwanajiografia wa kihistoria.

Aliandika kitabu, kwanza kwa Kiebrania na kisha kwa Kiingereza, kinachoitwa Nchi Takatifu. Kimsingi ni jiografia ya kihistoria kuanzia kipindi cha Uajemi hadi kuibuka kwa Uislamu. Mwanamume mwingine aliye chini kulia ni Benjamin Mazar.

Alikuwa msomi wa Agano la Kale aliyemfanya Aliyah kuwa msomi wa Israeli katika miaka ya 1920 na hatimaye akapanda cheo na kuwa rais wa Chuo Kikuu cha Kiebrania. Lakini alikuwa msomi bora, mtaalamu wa vitu vya kale, na mtaalamu wa jiografia ya kihistoria. Na hiyo ndiyo kazi yake ya Kiebrania kuhusu historia ya utafiti wa vitu vya kale katika nchi ya Israeli.

Wanafunzi wao, wanafunzi wa Mazar na Aviona, tena, wakawa wa kwanza kabisa, katika utafiti wa ardhi. Na tena, hii inaitwa utafiti wa jiografia ya kihistoria, kwa sababu unatumia taaluma mbalimbali unapojaribu kuelewa historia na akiolojia na maeneo na magofu ya akiolojia, lazima uyaweke katika muktadha. Na watu hawa walijua jinsi ya kufanya hivyo vizuri sana.

Mwenye picha nyingi zake ni Yohanan Aharoni, ambaye alikuwa mwanafunzi wa Mazar na aliandika kitabu maarufu sana cha The Land of the Bible, ambacho kimsingi kilikuwa kitabu kinachoambatana na kitabu cha Aviona pekee kwa vipindi vya awali, vipindi vya Agano la Kale. Mwanafunzi wake alikuwa Anson F. Rainey pale. Kwa kweli alikuwa mshauri wangu nilipokuwa mwanafunzi huko Israeli.

Alikuwa, tena, msomi mzuri wa Biblia, mwanaakiolojia, na mwanajiografia wa kihistoria, mtaalamu wa lugha wa ajabu. Na kwa yeyote anayevutiwa, sipati pesa yoyote kwa hili. Lakini hizi ni atlas mbili bora ambazo ni za kisasa sana.

Daraja Takatifu na Atlasi ya Biblia ya Kale ya Carta, iliyoandikwa tena na Aharoni na Rainey, zinapokelewa vizuri sana na zinatumiwa sana. Sawa. Wengi wenu mmesikia neno Hilali Yenye Rutuba.

Ilibuniwa na James Breasted, aliyeanzisha Taasisi ya Mashariki, Chuo Kikuu cha Chicago. Na Crescent yenye Rutuba ilikuwa wazo la ukanda wa ardhi inayofaa kwa kilimo ambayo ingeweza kulimwa. Ungeweza kuishi kwa raha sana, ambayo ilienea kutoka Ghuba ya Uajemi hadi Bonde la Tigri-Euphrates, tena, ardhi ya Mesopotamia kati ya mito, hadi Milima ya Taurus, au Milima ya Zagros, na kisha chini hadi kile tunachokiita Kanaani au Kusini mwa Levant, na kisha hatimaye chini hadi Bonde la Nile pia.

Ukanda huu wenye umbo la mwezi mwandamo uliitwa Mwezi Mrefu Wenye Rutuba. Ulikuwa ni chimbuko, kwa kiasi fulani, la ustaarabu katika Mashariki ya Karibu ya kale, na hilo ni muhimu sana kulielewa.

Na unaona picha nyingine hapa ya Hilali yenye Rutuba na falme muhimu zilizoishi katika nchi hiyo. Bila shaka, una falme huko Mesopotamia, ambazo tutazungumzia zaidi katika hotuba tofauti, na kisha Misri pia. Na katikati yake ni Levant.

Hilo ni muhimu kulitaja kwa sababu ni daraja la ardhi, nchi nyembamba sana inayounganisha Misri na Mesopotamia, na Asia Ndogo na zaidi. Na kwa hivyo,

inaiona kama barabara kuu. Na tena, kitabu cha Anson Rainey, Daraja Takatifu, kinatoa ishara hiyo.

Kitabu cha Jim Monson, *The Land Between*, ni njia nyingine ya kuelezea. Ni njia ya kutoka sehemu hizi tofauti. Kwa hivyo, ni mkakati sana, muhimu na muhimu ikiwa una matarajio ya kijiografia ya kupanua ushawishi wako.

Kwa hivyo, ilipingwa tangu zamani na bado iko leo. Na kwa hivyo, una viashiria hivi vya hilo kwa sababu una mahekalu na mabaki mazuri, mabaki ya usanifu huko Misri, na mabaki makubwa huko Mesopotamia, mara tu unapoyachimba. Lakini katika Ardhi Kati, au Daraja Takatifu, korido hii nyembamba, Kusini mwa Levant, huna mabaki haya makubwa katika hali nzuri sana kwa sehemu kubwa, kwa sababu ya harakati za mara kwa mara za falme na majeshi kupitia korido hii, na pamoja nayo huja uharibifu na, na, na vurugu.

Kwa hivyo, ni eneo la kimkakati sana, tena, tena. Ni nchi ambayo imekuwa ikipiganiwa tangu zamani. Na tunatumaini unaweza kuelewa ni kwa nini, kwa sababu kila kitu kinalenga kufanikisha hapa.

Huwezi kwenda mashariki; kuna jangwa, na tena, Bahari ya Mediterania inakuzuia kutoka magharibi. Na kwa hivyo ni mahali muhimu sana kimkakati. Sawa, tena, ramani ya kisasa ya kisiasa ya Kusini mwa Levant, au Israeli na Palestina, Jordan na Sinai, na kisha ramani ya kimwili zaidi.

Tutaangalia maeneo haya ya Nchi Takatifu katika sehemu au vipande tofauti na kuelezea historia yao na baadhi ya maeneo muhimu hapa. Tena, ukitokea magharibi, una aina mbalimbali za ardhi na, na hali ya hewa katika Nchi Takatifu. Kila mtu anafikiri Nchi Takatifu ni jangwa kavu na kame.

Na sivyo. Baadhi yake ni hivyo, lakini mengi yake sivyo. Ukija kutoka magharibi, kwanza unafika Sharoni au Uwanda wa Wafilisti.

Na kisha unagonga kile kinachoitwa Shefela au nyanda za chini, nyanda za chini. Na tena, hiyo ni kutoka kwa mtazamo wa nchi ya vilima juu yake. Kwa kweli ni vilima vyenye mabonde.

Na hilo ni eneo la mpaka kwa sehemu kubwa ya Agano la Kale. Unaendelea kwenda mashariki na una nchi ya vilima, Harimu kwa Kiebrania. Na hiyo ni nchi ya vilima ya Yuda, Efraimu, Manase, na kadhalika, hadi Bonde la Yezreeli.

Na kisha baada ya hapo, una kivuli cha mvua, ambacho ni jangwa la Yudea hapa. Na kaskazini mwa hapo, kwa kiasi fulani, ni genge tu linaloelekea Bonde la Yordani. Kwa hivyo, kaskazini, una Mlima Karmeli, ambao kwa kweli ni ukingo unaoelekea kaskazini-magharibi hadi sehemu fulani juu ya Mediterania.

Wamisri wa kale waliita Pua ya Swala. Kisha una Bonde maarufu la Yezreeli, Har–Magedoni ya kibiblia, ambalo kwa kweli ni kama barabara kuu ya majimbo kutoka uwanda wa Akko hadi Bonde la Ufa au Bonde la Yordani. Na hiyo ndiyo njia pekee ya kufika kwa urahisi kutoka pwani hadi Bonde la Yordani.

Zaidi ya hayo, lazima uende juu ya milima. Tena, ni jambo la kimkakati sana na ambalo kila mtu angependa. Kaskazini mwa hilo, una Galilaya ya Chini na ya Juu.

Tutaelezea hilo baada ya dakika chache. Galilaya ya Chini, tena, ni mfululizo wa mabonde ya mashariki-magharibi. Galilaya ya Juu ni eneo lenye milima na miinuko linaloelekea Mto Latani kaskazini, ambao uko tena katika Lebanoni ya kisasa.

Sasa, upande wa mashariki, tunaendelea, na tuna kile kinachoitwa Bonde la Ufa. Bonde hilo la Ufa linaanzia juu kabisa katika milima ya Lebanoni na kuendelea chini kupitia Ziwa Hula, Bahari ya Galilaya, Mto Yordani, Bahari ya Chumvi, na Aravah hadi Ghuba ya Aqaba au Eilat, na kisha chini hadi Afrika, ambapo linaendelea. Na hilo ni tone kubwa na kubwa.

Ni kama bonde kubwa. Tena, usawa wa Bahari ya Chumvi ndio sehemu ya chini kabisa duniani juu ya maji. Sasa, huu ni mkutano wa sahani mbili, sahani ya Afrika na sahani ya Asia.

Mabamba haya, tena, husogea na kusogea kaskazini na kusini, na hilo huleta shughuli za mitetemeko ya ardhi. Kwa hivyo, kuna historia kubwa sana ya shughuli za mitetemeko ya ardhi katika Nchi Takatifu. Tetemeko kubwa la mwisho lilikuwa mwaka wa 1927, naamini, 1927 au 1929, na lilisababisha uharibifu mkubwa kwa nyumba na mali.

Na, katika shughuli zote, badala yake, kumekuwa na rekodi nyingi, za matetemeko makubwa ya ardhi. Bila shaka, maarufu zaidi ni katika Amosi 1:1, ambapo Amosi anafungua unabii wake, unabii wake kwa wakati wa hilo, ambalo anataja baada ya tetemeko la ardhi. Na ilikuwa tetemeko la ardhi wakati wa utawala wa Uzia lililosababisha uharibifu mkubwa, labda karibu 760, 750 KK.

Kulikuwa na jingine mwaka wa 31 KK, na tuliona uharibifu kutokana na hilo katika sehemu nyingi, ikiwa ni pamoja na Khirbet Qumran, makazi ambapo Waesene waliishi, ambao walinakili Hati za Bahari ya Chumvi. Hapa kuna mchanganuo mwingine, tena, wa maeneo hayo madogo. Hapa sasa, unaendelea mashariki, na unapanda juu kwenye uwanda wa juu.

Kusini mwa Yordani au katikati mwa Yordani, una ufuo wa Hami wa kibiblia, ardhi ya meza, ambayo ni kama futi 2,500, ambayo inalingana na vilele vya nchi ya vilima, milima. Na kisha una Gileadi ya chini na ya juu, ambayo ni ya milimani, na kisha

Bashani, ambayo sasa inaitwa Milima ya Golani. Tena, eneo la volkeno sana, lenye miamba mingi, lakini pia lenye rutuba, ikiwa unaweza, ikiwa unaweza kulilima.

Mbali zaidi kusini, una Mto Arnoni unaotajwa katika Biblia, Wadi Mujib, na una Uwanda wa Karak, ambao unaitwa tena Uwanda wa Debon na Karak, ambao unapita Mto Arnoni. Na kisha kusini kuelekea Edomu unaotajwa katika Biblia, ambao ni milima mirefu, yenye milima, ya mawe ya mchanga ya Nubian ambayo, tena, ni mikali sana, lakini vilele vya milima vinainuka hadi kama futi 3,500, na hivyo kuruhusu kilimo. Na hivyo ndivyo, Waedomu wa awali wangetumia hilo, na tatalifunua hilo vizuri tunapoendelea.

Hapa kuna ramani ya misaada inayoonyesha hilo, bonde hilo refu sana la ufa linalopitia hapa, likitenganisha Cisjordan, magharibi, magharibi mwa Jordan, na Transjordan. Picha nzuri hapo kutusaidia. Sawa.

Tena, tofauti kati ya sahani hizo mbili, sahani ya Afrika, na Asia, samahani, sahani ya Arabia au sahani ya Tunisia. Na tena, sehemu mbalimbali za ardhi na tofauti katika mwinuko na topografia hapo. Sawa.

Nchi ya Israeli ilikuwa na majina na mipaka mbalimbali. Nchi ya Kanaani katika Biblia ilikuwa na, ilikuwa na mpaka ambao haukujumuisha, inaonekana, Trans-Jordan, lakini pia, lakini pia ulijumuisha Milima ya Golani, Bashani ya kibiblia, hadi Syria. Na huo ulikuwa uamuzi mmoja wa nchi ya Kanaani ya kibiblia.

Na hapa tuna baadhi, baadhi ya safari huko za wapelelezi 12 waliokuwa wakienda na kukagua nchi. Sawa. Wakati wa utawala wa kifalme wa Kiyahudi katika Agano la Kale, katika kilele chake, Israeli ilizunguka eneo kubwa sana, hadi Syria, hata hadi Mto Frati.

Daudi na Sulemani walikuwa na mikataba na makubaliano na falme hizi, ambayo ilipanua sana nchi. Na kisha tena, baadaye, wakati wa utawala wa kifalme uliogawanyika, huo ulipungua kwani, hasa, himaya ya Siria ilianza kupanuka. Nchi ya Israeli au nchi ya Biblia ina mtandao mpana wa barabara hapo zamani.

Barabara tunazohitaji kuzitaja zaidi katika TransJordan, Barabara Kuu ya Mfalme, iliyopewa jina la wafalme wanne waliokuja na kushambulia miji ya uwanda katika Mwanzo 14. Lakini hii inafuata, tena, ardhi ya juu na, na ndani, ndani, katika Moabu, Edomu, na kisha eneo la Waamoni na zaidi. Upande wa mashariki wa hiyo, ambayo haionyeshwi hapa, ni kile tunachokiita njia ya jangwa au barabara kuu ya jangwa.

Hiyo ndiyo njia ya Waisraeli pamoja na Musa. Walitaka kwenda kwenye Barabara Kuu ya Mfalme ambapo kulikuwa na maji na nafaka nyingi za kuwalisha, lakini hawakuruhusiwa kufanya hivyo. Na hivyo, ilibidi waende kwenye barabara kuu ya

jangwani, ambayo ni rahisi kupita, lakini ni kavu, na maji ni machache kwenye njia ya jangwani.

Lakini hata hivyo, hizo ndizo njia mbili za kaskazini kusini huko. Kuna njia kadhaa za mashariki-magharibi, lakini njia muhimu zaidi ya kaskazini-kusini huko Cisjordan inaitwa Njia ya Mababa wa Mitume au Njia ya Mababa wa Mitume . Na hiyo inaanzia Beersheba hadi Dothani na kisha kuendelea kutoka hapo.

Na hiyo inafuata uti wa mgongo wa nchi ya vilima. Na ukijaribu kwenda magharibi mwa hiyo na mashariki mwa hiyo na kujaribu kwenda kaskazini na kusini, ni vigumu sana kwa sababu unapanda na kushuka tu ndani na nje ya Wadis. Lakini hiyo inatoa mojawapo ya njia chache za kaskazini-kusini huko Cisjordan .

Njia kuu, tena, ni njia ya pwani, ambayo mara nyingi huitwa njia ya bahari au kupitia Maris kwa Kilatini, lakini hiyo inafuata Sinai ya Kaskazini na kuelekea pwani au karibu na pwani, huvunjika na kwenda Bahari ya Galilaya na kuelekea Damasko. Kwa hivyo hiyo ndiyo mitandao ya msingi ya barabara na mitandao midogo ambapo una barabara ndogo zinazoelekea pande mbalimbali. Mtazamo wa setilaiti wa Galilaya.

Unaweza kuona tambarare za Akko hapa, pamoja na miji ya kisasa ya Haifa na Akko. Rosh HaNikra, ambayo ni ngazi ya Tiro hapa. Tena, Bahari ya Galilaya.

Huwezi kuiona vizuri sana, lakini unaweza kuona baadhi ya mabonde na milima hii ya mashariki-magharibi ikielekea mashariki kuelekea Bahari ya Galilaya. Sasa, tutazungumzia hili au kuona slaidi zaidi juu yake, lakini upepo ungetoka Mediterania na kuvuma kupitia mabonde haya, na kutengeneza aina ya handaki la upepo, kuvuka Bahari ya Galilaya, na kugonga genge pale kwenye Milima ya Golani na kusababisha msukosuko mwingi. Au tungeelewa hilo kama dhoruba au maji yenye msukosuko mwingi katika Bahari ya Galilaya ili kuchochea ziwa.

Na hilo, bila shaka, ndilo maelezo yaliyo nyuma ya dhoruba hizo ambazo wanafunzi walilazimika kuvumilia katika Injili walipokuwa wakivua samaki. Hilo hutokea kwa sababu ya pepo zote zilizokuwa zikipitia mabonde hayo kutoka Mediterania. Sawa, eneo la Galilaya tena ni uwanda wa Akko hapa.

Tunapiga picha hapa kutoka Mlima Karmeli, tukiangalia kaskazini hadi Akko na kisha mpaka, mpaka wa kisasa wa kisiasa kati ya Israeli na Lebanon. Hii kimsingi ni picha kutoka eneo hili ng'ambo ya hapa, ikitupa uelewa wa jinsi hiyo inavyoonekana. Na tena, ngazi ya Tiro , mipaka hapa juu katika sehemu hii, na hii inaonyesha Mediterania hapa, kaskazini mwa Akko.

Sasa, nyuma ya ufuo wa pwani hapa kuna eneo la vilima linaloitwa Shefela ya Israeli au Shefela ya Galilaya. Hili lilikuwa eneo la mpaka wakati wa utawala wa kifalme.

Tuna maandishi mawili maarufu, 1 Wafalme 9 na 2 Mambo ya Nyakati 8, ya Sulemani akifanya makubaliano na Hiram, mfalme wa Tiro .

Na Hiram, mfalme wa Tiro , alikuwa akimpa Sulemani utaalamu, usanifu majengo, na mierezi kwa ajili ya kujenga majumba na hekalu lake. Na Sulemani ilibidi amlipe, na hivyo akatoa ardhi inayoitwa Kabal. Na hii imekuwa msingi wa wafasiri wa Biblia kila wakati.

Hilo linamaanisha nini hasa? Linaweza kumaanisha kitu kama ardhi isiyo na thamani au chochote kile. Na nchi ya Kabal, Hiram hakufurahishwa nayo alichopokea. Lakini huko nyuma katika miaka ya 1980, 1990, Zvi Gal, mwanaakiolojia wa Israeli, alichimba eneo linaloitwa Horvat Rosh Zayit, kichwa cha Mzeituni, kilele cha Mzeituni.

Na anaamini amegundua Kabal ya kibiblia. Na hii ilikuwa ngome tangu wakati wa Sulemani. Swali ni, je, ilikuwa ya Wafoinike? Je, ilitoka kwa Hiram au ilikuwa ya Sulemani? Lakini ilikuwa eneo muhimu sana, eneo la karne ya 10 huko Galilaya katika eneo hili la mpaka kati ya Israeli na Foinike.

Huu ni mtazamo wa Haifa, ambao mara nyingi huchukuliwa kuwa San Francisco ya Israeli ya kisasa. Na tena, zamani, hakukuwa na shughuli nyingi sana mahali ambapo Haifa iko leo. Miji ilikuwa zaidi katika mabonde na kuzunguka Mlima Karmeli, si lazima iwe juu yake.

Tulizungumzia kuhusu Akko hapo awali. Tena, hii inaelekea kusini kuelekea Mlima Karmeli. Na Akko, tena, ni mji wa Kifoinike na muhimu sana kihistoria.

Tunachokiona hapa ni mabaki ya Wakrusedi. Kulikuwa na ngome na jiji la Wakrusedi hapa. Lilikuwa la mwisho kuanguka baada ya falme za Wakrusedi kuanguka.

Na Napoleon kweli alipigana hapa dhidi ya majeshi ya Ottoman. Na kuna kilima upande wa mashariki kinachoitwa Kilima cha Napoleon, ambapo alikuwa na mizinga yake. Na hiyo kwa kweli ni simulizi ya kale ya Akko wa kale pia.

Hapa kuna picha za Galilaya ya Juu. Na unaweza kuona aina ya genge hili lenye mwinuko mkali. Kisha, linashuka chini, na kilele cha genge hilo kinashuka kidogo kuelekea kaskazini. Kisha, linaingia kwenye Mto Latani huko Lebanoni.

Sasa, hii bado, hadi leo, haijawa na watu wengi sana, wala haijawa na watu wengi sana. Lakini katika miaka ya 1950, Yohanan Aharoni, mwanajiografia wetu wa kwanza wa Israeli, alifanya utafiti wa akiolojia, mmoja wa wa kwanza katika eneo hili, na akapata vijiji vya mapema vya Iron I. Na tena, alivitambua kama vijiji vya mapema vya makazi vya Israeli huko Galilaya na kuchapisha hilo kwa Kiebrania.

Alichapisha tasnifu yake mwishoni mwa miaka ya 1950. Kwa hivyo, alifanya kazi ya upainia hapa juu na wengine wamemfuata na kupata maeneo zaidi haya. Huu ni mmoja wa miji ya Upper Galilee, Kedesh , ambayo imechimbwa.

Na hiyo, tena, ni Enzi ya Chuma, lakini pia kipindi cha Uajemi na enzi ya Ugiriki. Baram ni hekalu la pili na eneo la baadaye katika Galilaya ya Juu. Na hii ni mojawapo ya masinagogi mawili yaliyokuwa Baram zamani.

Sehemu ya mbele ya sinagogi hilo imerejeshwa, bado imesimama. Ngome ya Montfort, moja ya majumba ya Crusader katika Nchi Takatifu, bila shaka ikiwa magofu, karibu sana na mpaka wa Lebanon na imekua sana huko. Galilaya ya Chini, tena, una mabonde na matuta haya.

Kwa hivyo, ni mzuri zaidi kwa kilimo na makazi na ilikuwa imekaliwa sana katika historia yote. Picha nzuri ya moja ya mabonde na kisha moja ya miji ya kisasa hapo na baadhi ya kilimo kinachoendelea. Yodfat au Jotapata ni mji uliotajwa katika Vita vya Wayahudi na Josephus.

Kwa kweli alikuwa mmoja wa viongozi hapa. Huu ulikuwa mji mkubwa, mji uliozungukwa na kuta, na leo, kilele cha kilima kisicho na kitu kilichoharibiwa. Na huo pia umechimbwa.

Lakini eneo muhimu la kihistoria wakati wa uasi wa Wayahudi dhidi ya Roma mnamo 66 hadi 70 BK. Mji mwingine muhimu huko Galilaya uliitwa Sepphoris au Zippora kwa Kiebrania. Huu ulikuwa mji uliokuwa ukistawi wakati wa Kristo na maili chache tu kutoka Nazareti.

Nazareti ilikuwa kama kile tunachokiita jumuiya ya vyumba vya kulala wakati huo wa Sepphoris . Kwa kushangaza, jiji hili zuri na kubwa la Wagiriki na Warumi halitajwi katika Injili, wala, naamini, Tiberia, ambayo ilikuwa mji mkuu wa Galilaya chini ya Antipa. Kwa hivyo, tena, Injili zililenga sana.

Na je, Yesu alikuja hapa Sepphoris ? Lazima alikuja. Lakini hakutajwa katika Injili. Lakini bado ni mji wa ajabu.

Baadhi ya wasomi wanapendekeza kwamba Yusufu na Yesu walifanya kazi hapa kama waashi wa mawe, kama wafanyakazi, wakijenga mji huu mzuri. Hatujui tu, lakini tunaweza tu kukisia. Leo, Sepphoris ni Nazareti iliyoharibiwa.

Bila shaka, kwa sababu ya uhusiano wake na Yesu Kristo, ni mji mkubwa. Huu ni mji wa kisasa wa kijiji cha Nazareti wakati wa Kristo. Na wamefanya kazi nzuri sana ya kutengeneza tena sinagogi na baadhi ya nyumba katikati ya jiji la kisasa.

Kutoka Nazareti, unaweza kutazama kusini kuelekea Bonde la Yezreeli. Mtazamo mzuri hapa. Na mlima mzuri wenye umbo lake ni Mlima Tabori, maarufu katika Waamuzi 5, bila shaka, huku Debora na Baraka wakimshinda Sisera na muungano wa Wakanaani.

Hapa pia pako karibu na mahali ambapo wakazi wa Nazareti, sinagogi, walitaka kumtupa Yesu juu ya mwamba kwa sababu ya tangazo lake katika sinagogi. Huu ni mji wa kisasa wa Kana, si lazima ufanyike muujiza, lakini huu ni mfano wa hilo. Kuna magofu ambayo wasomi wengi wanaamini ni mahali halisi pa Kana.

Sfat labda ni mji wa kibiblia ulio juu ya kilima. Tena, mmoja wa miji hii katika Galilaya ya chini kwenye ukingo, juu ya kilima. Mji mzuri, mji wa kisanii, na kitovu cha imani ya Kiyahudi ya Kikabbalisti.

Na tuna sehemu za maeneo tofauti ya kijiografia hapa, ikiwa ni pamoja na Bonde Kuu la Ufa. Bahari ya Galilaya, Yom Kinneret, ina umbo la kinubi. Bahari ya Galilaya, tangu zamani, imekuwa chanzo cha maji, umwagiliaji kwa mashamba yanayozunguka, na inajulikana kwa uvuvi wake.

Kwa hivyo, una ustaarabu tajiri sana kuzunguka fuo zake katika nyakati za kale. Na, bila shaka, tunaujua zaidi kutokana na masimulizi ya injili ya Yesu na wanafunzi wake na miji yao, Magdala, Kapernaumu, na Bethsaida. Sasa, Bahari ya Galilaya ni maji matamu; ni maji safi, lakini pia iko chini ya usawa wa bahari.

Iko katika bonde hilo la ufa, na unapata, kaskazini kidogo mwa Bahari ya Galilaya, ufa unaanguka chini ya usawa wa bahari, na kisha unaendelea kushuka hadi Bahari ya Chumvi, ambayo, tena, ni sehemu ya chini kabisa duniani, sehemu kavu duniani, na bila njia yoyote ya kutoka. Kwa hivyo, Bahari ya Chumvi ina chumvi nyingi. Picha zaidi za Bahari ya Galilaya na mazingira yake.

Kaskazini mwa Bahari ya Galilaya, una kile kinachoitwa Ziwa Hula, au Bonde la Hula, na hapa kuna picha nzuri ya zamani ya Ziwa Hula. Tatizo na hilo ni kwamba lilikuwa na kinamasi sana, na kimsingi lilikuwa maabara bora ya mbu na malaria. Na kwa hivyo, Wayahudi walipoanza njia zao za uhamiaji kuingia Palestina, walinunua ardhi hii kwa bei nafuu sana kutoka kwa wamiliki wa ardhi waliokuwepo na kuiondoa kinamasi hiki kwa gharama kubwa na mateso, lakini waliyaondoa kinamasi na kuifanya kuwa eneo lenye rutuba kwa ajili ya kilimo.

Na baadhi yake bado yapo leo kama aina ya hifadhi ya kitaifa ya ndege wanaohama na kadhalika. Kwa hivyo, baadhi yake bado yapo, lakini sehemu kubwa imeondolewa maji na inalimwa leo. Picha nzuri ya Bahari ya Galilaya kutoka Mlima wa Heri, kanisa la Italia hapa, likiangalia hadi Milima ya Golani.

Unaweza kuona tena genge hilo ambapo upepo unatoka magharibi na kugonga hilo kisha huzunguka tu ziwa na kusababisha dhoruba. Na tena, mandhari mengine ya ziwa. Tutaona hili baada ya dakika chache, lakini hapa kuna mandhari nzuri ya baadhi ya maeneo ya kihistoria.

Hapa ndipo, tutaanza hapa, na Horns of Hattin, Karnei Hattin. Hapa ndipo jeshi la Crusader, Ufalme wa Kilatini wa Yerusalemu, liliposhindwa vikali na Saladin mnamo 1187, haswa Julai 4, 1187 katika vita hivi vikuu huko. Wapiganaji wa Crusader hawakuleta maji ya kutosha na walikuwa wakifa kwa kiu.

Waliweza kuona Bahari ya Galilaya, lakini jeshi la Waislamu lilizuia njia yao. Huu ni Mlima Arbel, ambao ni kama mwamba wa Gibraltar wa Israeli. Na mandhari nzuri kutoka juu, ni mojawapo ya maeneo ninayopenda zaidi kuona nchi yote ya Israeli.

Chini yake kuna Uwanda wa Genesari, ambao ni sehemu ya barabara kuu ya kimataifa, au Via Maris, inayotoka pwani kupitia hapo na kisha kuelekea Damasko. Kwa hivyo kuna historia nyingi hapa katika maeneo hayo mawili. Kuna kilele cha Mlima Arbel.

Tazama mandhari na unaweza kuona na kujadili huduma nzima ya Yesu Kristo huko Galilaya kutoka eneo hili na uonyeshe mahali ambapo Yesu alitembelea. Magdala, Kapernaumu, Bethsaida na kadhalika. Baadhi ya maeneo muhimu ya akiolojia huko Galilaya ni Dani na Hazori.

Hapa ni mahali pa juu huko Dani na Eneo A huko Hazori lenye chumba cha lango hapo, lango la vyumba sita, lililoanzishwa wakati wa Sulemani. Mlima Hermoni ndio sehemu ya juu zaidi nchini Israeli na iliyofunikwa na theluji mara nyingi. Hadithi imetaja, na naamini Josephus anataja hili, kwamba Herode Mkuu angewakaribisha wageni hekaluni, na angewaalika vikundi au wafanyakazi kwenda juu ya Mlima Hermoni, kuchimba vipande vikubwa vya barafu na theluji, na kuwaweka kwenye magari ya kukokotwa na kubeba hadi Yerusalemu ili waweze kunywa barafu kwenye limau yao au chai ya barafu wakati akiwakaribisha wageni.

Na hiyo ni njia ngumu ya kupata mchemraba wa barafu, lakini ndivyo walivyopaswa kufanya. Mtazamo mzuri wa Bonde la Yezreeli tena. Tena, Mlima Tabori, Kilima cha More.

Ninaamini, hii ni njiani kuelekea Bonde la Herode na Mlima Gilboa. Kwa hivyo tena, ni mandhari ya ajabu ya historia ya kibiblia kutoka kwa mtazamo huu. Na tena, una Bonde la Akko linalokuja kutoka pwani, uwanda wa Akko, kupitia eneo hili jembamba hapa, na kisha Bonde la Yezreeli, ambalo, tena, linajulikana sana katika historia.

Na kwa njia, shambulio la mwisho la wapanda farasi, nadhani, katika Vita vya Kwanza vya Dunia lilikuwa vita vya wapanda farasi katika Bonde la Yezreeli kati ya Wattoman

na Jeshi la Uingereza la Upelelezi. Hili ni Bonde la Herode na kisha kuelekea Beit Shan na Ufa au Bonde la Yordani. Hii ni picha ya mapema ya Mlima Tabori ambayo imepakwa rangi.

Mlima Tabori ulikuwa Mkanaani, mtakatifu kwa Wakanaani. Umeumbwa kama kifua cha mwanamke, ulinganifu mzuri, na ulionekana kama mahali pa ibada kwa aina ya mahali pa aina ya rutuba. Na kuna hekalu la Kirumi juu, labda moja ya maeneo ya kubadilika sura katika Injili.

Wengine wanasema ingekuwa Mlima Hermoni. Hatujui hilo kwa hakika. Lakini hata katika nyakati za kisasa, wanandoa wa Israeli wangeenda huko juu na kubusiana na kukumbatiana na kadhalika kwa sababu hapa palikuwa kama, tena, hata katika nyakati za kisasa, mahali pa wazo la uzazi.

Na huo ni Mlima Tabori. Na muhimu zaidi, hata hivyo, ilikuwa mahali ambapo Waisraeli walishuka. Makabila ya Israeli yaliungana juu ya mlima huo na, chini ya Debora na Baraka, walishuka na kuwashinda Wakanaani, ambao waliweka magari yao kwenye Mto Kishoni na hawakuweza kuyaendesha.

Mlima Karmeli, tena, si mlima kama Tabori. Mlima Karmeli kwa kweli ni ukingo, na mwisho wa ukingo, tena, unaweza kuona upande wa kulia wa picha, hii ni ndege ya Akko ikiangalia Mlima Karmeli. Kuna picha zingine za Mlima Karmeli na, bila shaka, sanamu ya Eliya.

Ukienda mashariki kwenye Bonde la Harodi, na kisha huu ndio ufa hapa, Bonde la Yordani, una Mlima Gilboa hapa, hapo ndipo Sauli na wanawe waliuawa, na Tel Yezreeli, ambayo ilikuwa Omridi, kwa kweli kituo cha kijeshi au ngome na jumba la kifalme ambalo lilichimbwa yapata miaka 30 iliyopita, na uchimbaji mpya unaendelea hapo. Kwa hivyo, tena, mtazamo muhimu hapa kwa sababu una historia nyingi ya kibiblia hapa. Chemchemi ya Yezreeli, shamba la mizabibu la Nabothi, lilikuwa mahali fulani katika eneo hili hapa.

Walipata mashinikizo ya divai, mashinikizo makubwa sana ya divai, kwa hivyo hii labda ilikuwa nchi ya Nabothi ambayo Ahabu alitaka. Ahabu na Yezebeli, ikulu yao, walikuwa hapa. Ein Harodi, tutaona picha zaidi za hilo, ndipo mahali ambapo Gideoni alichagua jeshi lake kupigana na Wamidiani.

Kisha Mlima Gilboa, tena, ndio mahali ambapo Sauli na wanawe walikufa walipokuwa wakipigana na Wafilisti. Baadhi ya ufukuaji wa karibu wa Yezreeli. Kuna ufukuaji wa karibu wa Chemchemi ya Harodi.

Unaweza kwenda leo, kama wanajeshi hawa wa Israeli wanavyofanya, na kuunda upya jinsi Gideoni alivyowachagua watu wake. Kwa hivyo, tunaona kwamba muktadha wa kijiografia, tena, hutoa aina ya fremu, fremu ya picha, kwa akiolojia

kwa kuwa tunaelewa mazingira, muktadha wa kikanda wa maeneo haya, na matukio. Mtazamo mzuri wa Mlima Gilboa, kama unavyoonekana leo.

Sawa, na Bonde la Harod linaishia katika, likiangalia magharibi mwa Bonde la Harod huko, lakini linaishia katika Bonde la Yordani. Na kuna mji mkubwa hapa. Tumeona picha hii kwa ajili ya taswira yetu ya Beit Shan. Na tena, Wafilisti walipopata mwili wa Sauli na mwili wa Yonathani, waliwatundika kutoka ukuta wa hekalu lao huko Beit Shan.

Watu wa Yabesh-Gileadi waliokoa miili hiyo na kuichoma moto. Beit Shan, tena, ilikuwa jiji kubwa katika Agano la Kale lakini pia katika Agano Jipya. Huu ni mmoja wa miji mikuu, labda via , si via , bali Carto Maximus wa Scythopolis , jina la Kigiriki-Kirumi la Beit Shan.

Na hii hapa Tel hapa. Tazama jinsi urefu wake ulivyo juu ya mji wa Kigiriki-Kirumi. Hii iko juu ya Tel , na hii ni hekalu la Wakanaani ambalo limechimbwa kutoka Kipindi cha Mwisho cha Shaba.

Huyu ni Dkt. Jeffrey Hudon na mafundisho yake kuhusu Akiolojia ya Kibiblia. Huu ni kipindi cha 5, Uwanja wa Kijiografia, Sehemu ya 1.